

Uvodno predavanje

OBRAZOVANJE MEDICINSKIH SESTARA U BOSNI I HERCEGOVINI

Jelena Pavlović¹, Natalija Hadživuković¹, Srđan Živanović¹, Ljubiša Kucurski²,
Olivera Kalajdžić¹, Ranka Perućica¹

¹Medicinski fakultet Foča, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Republika Srpska,
Bosna i Hercegovina,

²JU Visoka medicinska škola Prijedor, Prijedor, Republika Srpska, Bosna i
Hercegovina

Sažetak: U vremenima svakodnevnih promjena, neophodno je okrenuti se napretku profesije sestrinstva upravo kroz trajno učenje u programima kontinuirane edukacije i obrazovanja. Svjetska zdravstvena organizacija ukazuje na važnost ulaganja u obrazovanje medicinskih sestara, te jačanja i prepoznavanja sestrinske uloge u zdravstvenom sistemu. Cilj rada je opisati važnost obrazovanja medicinskih sestara u Bosni i Hercegovini. Moderno sestrinstvo zahtijeva edukaciju kao prioritet u profesionalnom životu medicinske sestre. Uspješnost medicinske sestre ne zavisi samo o njenoj humanosti i sposobnosti savladavanja savremene tehnologije, nego i o trajnoj/kontinuiranoj edukaciji u prvom redu kroz formalno obrazovanje. Poznavanje savremene koncepcije sestrinskog rada daje sestrama priliku da u dostignuća medicine primijene najnovije modele zdravstvene njege. Zato su potrebni elementi koji definišu zdravstvenu njegu kao djelatnost u sistemu zdravstvene zaštite: djelokrug rada, metode rada, standardi, kriterijumi i normativi što sve zajedno vodi ka unapređenju kvaliteta zdravstvene njege, a može se naučiti samo tokom obrazovanja. Moderno sestrinstvo favorizuje edukaciju kao prioritet u profesionalnom životu medicinskih sestara. Medicinske sestre zauzimaju ključno mjesto u pružanju zdravstvene njege i imaju potencijal da značajno doprinesu poboljšanju zdravstvenog sistema stanovništva BiH. Odgovornost budućih medicinskih sestara i tehničara u budućem profesionalnom radu je velika, posebno zbog činjenice da se djelatnost zdravstvene njege u svijetu razvija, tako da se u središte svih sestrinskih aktivnosti postavlja čovjek i zdravlje umjesto bolesti.

Ključne riječi: medicinske sestre, obrazovanje, zdravstvena njega, kvalitetne usluge

Uvod

Različite ekonomske, socijalne i demografske izmjene u svijetu dovele su do složenih zdravstvenih problema (rast hroničnih bolesti, veći broj komorbiditeta, promjene stila života, veći broj gerijatrijske populacije, itd.) (Kicic, 2014). Da bi se zadovoljili svi zahtjevi i potrebe stanovništva, ali i izjednačio kvalitet pružanih usluga, preporuke država članica Evropske unije (EU) jesu usklađivanje zakonodavstva i sveobuhvatne prakse svih zemalja s jasnim direktivama i uredbama EU-a.

Cilj rada je opisati važnost obrazovanja medicinskih sestara u Bosni i Hercegovini (BiH).

Kao i svaka druga profesija sestrinstvo ima svoje početke koji datiraju još iz antičkog doba. Evropska unija definisala je procese i norme obrazovanja medicinskih sestara širom svijeta (Direktiva 2005/36/EZ, 2005). Svrha usklađivanja zakonodavstva i prakse unutar EU je pružanje jednoobraznih usluga svim građanima. Najvažnije Direktive za područje zdravstva, a i za medicinske sestre su Direktive o priznavanju stručnih kvalifikacija - Direktiva 2005/36/EZ i Direktiva 2013/55/EU. Od medicinskih sestara očekuje se visoki stepen usvojenih znanja i stručnosti, visoke moralne vrijednosti, različite organizacione vještine, kritičko i analitičko razmišljanje, te značajan stepen motivacije i kreativnosti (Direktiva 2013/55/EU, 2013).

Države Ujedinjenog Kraljevstva su temelj savremenog sestrinstva u Evropi (razvoj savremenog sestrinstva je započet otvaranjem prve škole za medicinske sestre 1860. godine u Londonu). S pravom se može reći da je sestrinstvo moralna, praktična, komunikativna i kreativna profesija, te da se to ime mora braniti samo kvalitetnim radom, kontinuiranim učenjem i ljubavlju prema čovjeku i profesiji na dobrobit korisnika zdravstvene zaštite. Nova uloga koju je medicinskim sestrama dala Svjetska zdravstvena organizacija zahtijeva veće znanje i veći stepen obrazovanja, što se postavilo kao zadatak pred svaku zemlju. Naime, nekad su sestrinske vještine bile vrlo jednostavne i malobrojne (namještanje bolesničkih kreveta, promjena položaja bolesnika, čišćenje bolesničkih soba, itd.). Danas se u opisu kompetencija i vještina medicinskih sestara nalaze brojne, složene vještine poput kliničkog zaključivanja, primjene prakse utemeljene na dokazima, interdisciplinarnu saradnju i timskog rada (Šepec, 2011).

Put kojim se razvijala profesija sestrinstva godinama je bio "trnovit". Sestrinstvo nije samo profesija, sestrinstvo je praksa, teorija, ali i nauka. Poznavanje savremene koncepcije sestrinskog rada daje sestrama priliku da u dostignuća medicine primijene najnovije modele zdravstvene njege. Zbog toga su potrebni elementi koji definišu zdravstvenu negu kao djelatnost u sistemu zdravstvene zaštite: djelokrug rada, metode rada, standardi, kriterijumi i normativi što sve zajedno vodi ka unapređenju kvaliteta zdravstvene njege, a to se može naučiti samo tokom obrazovanja. Zato je pored obrazovne, bitna i naučna djelatnost. Moderno sestrinstvo favorizuje edukaciju kao prioritet u profesionalnom životu medicinskih sestara. Istorija sestrinstva nameće pitanja profesije koju je potrebno postavljati u suočavanju s vremenom. Neka od pitanja su vezana za održavanje standarda struke, autonomije medicinskih sestara i održavanje kontrole profesionalne sestrinske prakse. Profesija medicinskih sestara posjeduje jedinstvena znanja u unapređenju zdravlja i zdravstvenoj njezi bolesnih osoba i palijativnoj njezi, a napredak u tehnologije zahtijeva visok nivo obrazovanja medicinskih sestara. Sestrinstvo predstavlja stručnu djelatnost koja zahtijeva kontinuirani razvoj, kontinuirano praćenje i stalno prilagođavanje koje se zasniva na naučnom posmatranju. Uspjeh rada medicinske sestre, kao i kvalitet zdravstvene njege ne zavisi samo od humanosti i sposobnosti savladavanja savremene tehnologije. On zavisi od kontinuiranog obrazovanja i edukacije medicinskih sestara. U vremenima svakodnevnih promjena, neophodno se okrenuti napretku profesije sestrinstva upravo kroz trajno učenje u programima kontinuirane edukacije i obrazovanja (Račić et al, 2019).

Na osnovu svih pomenutih činjenica, može se reći da je visoko obrazovanje medicinskih sestara prioritet širom svijeta, pa i u Bosni i Hercegovini. Obrazovanje za sestrinsku profesiju kontinuirano traje (srednjoškolsko obrazovanje, akademski nivo obrazovanja – fakultet, master studije i doktorske studije). Pružanje kvalitetnih sestrinskih usluga zahtijeva obrazovane i kompetentne medicinske sestre što se postiže jačanjem obrazovnih sistema u Bosni i Hercegovini. Prilagođavanje formalnog obrazovanja novim potrebama zdravstvenih sistema je od suštinskog značaja za poboljšanje kvaliteta pruženih zdravstvenih usluga (Kucurski et al, 2022).

Medicinske sestre zauzimaju ključno mjesto u pružanju zdravstvene njege i imaju potencijal da značajno doprinesu poboljšanju zdravstvenog sistema stanovništva BiH. Značajnu ulogu u organizovanju kvalitetne zdravstvene zaštite u BiH odigrale su srednje i visoke medicinske škole od kojih su neke prerasle u zdravstvene fakultete. Srednji i visoki medicinski kadar duži vremenski period se nije mogao edukovati u BiH zbog nedostatka obrazovnih institucija. Zdravstvene usluge ovog tipa pružao je „priučeni” zdravstveni kadar (bolničari, časne sestre, itd.) koji je svoju edukaciju stekao uz rad u zdravstvenim institucijama koje su već postojale. Zbog toga je bila jasna potreba za osnivanjem visokih zdravstvenih (medicinskih) škola u BiH: u Sarajevu 1976. godine, u Banjoj Luci 1987. godine, u Prijedoru 1997. godine, u Bihaću 1998. godine, u Tuzli 2002. godine, u Mostaru 2000. godine i u Foči na Medicinskom fakultetu studijski program Zdravstvena njega 2007. godine. Takođe, u Sarajevu Visoka medicinska škola prerasla je u Fakultet zdravstvenih nauka, kao četvorogodišnji studij, a u Zenici je osnovan Zdravstveni fakultet, 2003. godine. Realizovao se dvogodišnji, na nekim trogodišnji, a u zadnje vrijeme u skladu s Bolonjskom deklaracijom i četvorogodišnji studij za obrazovanje medicinskih sestara. Važno je naglasiti da su pojedine zemlje poštujući Direktive Evropskog vijeća u kojima su tačno definisani procesi i norme obrazovanja medicinskih sestara izjednačile kompetencije i nivoe obrazovanja medicinskih sestara. Jasan je zajednički konsenzus o potrebi za jedinstvenim standardom programa i kompetencija medicinskih sestara koji je usklađen sa Direktivama. Ovakav jedinstveni način izuzetno je važan i za medicinske sestre, pacijente, ali i za javnost.

Prema preporukama standarda Evropske zajednice na svim nivoima zdravstvene zaštite potrebne su stručne i obrazovane medicinske sestre, a preporuke su jasne da se medicinske sestre u svojoj edukaciji usmjeravaju na uža specijalna područja u kojima će moći produbiti svoja teorijska i praktična znanja usmjerena ka pružanju što kvalitetnije zdravstvene njege u zadovoljavanju osnovnih ljudskih potreba. Prema jasnim smjernicama, potrebno je razlikovati dvije vrste edukacije za medicinske sestre:

1. Horizontalnu edukaciju koja podrazumijeva specijalizacije u kojima se stiču dublja znanja i vještine o pojedinim postupcima, te se provodi direktno na terenima gdje se pojedini postupci i provode i
2. Vertikalnu edukaciju koja podrazumijeva specijalizacije u kojima se stiču nova znanja i vještine, kao i kompetencije koje se provode u obrazovnim institucijama (International Council of Nurses, 2002).

Medicinske sestre u budućnosti moraju nastaviti pratiti promjene u tehnologiji, napredovati u naučnim saznanjima. Proučavanjem sestrinstva u prošlosti možemo imati bolji uvid u mnogobrojne reforme sestrinske profesije, te na osnovu utemeljenih podataka naučiti kako najbolje prevazići izazove u našoj budućnosti, jer je jasno da su obim i složenost stručnih djelatnosti medicinskih sestara u međuvremenu narasli i postali neuporedivo veći. Dakle, porast obrazovanja medicinskih sestara je neophodan i razuman zahtjev, ne samo zbog njihove stručne prakse, nego i zbog uspješnosti medicinske prakse i zdravstvene zaštite u cjelini (Skela, 2014).

Iz navedenog, može se vidjeti da obrazovanje medicinskih sestara mora zadovoljiti sve uslove kako bi medicinska sestra u potpunosti bila član multidisciplinarnog i multiprofesionalnog zdravstvenog tima, tj. mora imati određen nivo obrazovanja (Coster, 2018). S toga je neophodno da se obezbijedi mogućnost stručnog usavršavanja medicinskih sestara: srednje obrazovanje, fakultetsko obrazovanje, specijalizacije, master studije, kao i doktorske studije što predstavlja krunu obrazovanja medicinskih sestara u današnjem sistemu zdravstvene zaštite. Zdravstvo u BiH, kao i budućnost sestrinstva u drugim zemljama, najviše zavise od dobro obučениh i školovanih medicinskih sestara koje će se pridružiti sestrinstvu Evrope kroz edukaciju kadrova, kreiranju samostalne zdravstvene politike i istraživanju u oblasti sestrinstva. Program višeg i visokog obrazovanja medicinskih sestara u BiH trebao bi se kontinuirano razvijati, u skladu sa međunarodnim standardima. Kontinuirani proces edukacije takve medicinske sestre sprovodi se na Koledžima i Univerzitetima na kojima profesionalno školovanje medicinske sestre traje od 3 do 8 godina nakon završene srednje škole. Takva medicinska sestra, profesionalno je osposobljena za donošenje važnih kliničkih odluka i samostalno obavlja svoje dužnosti. Takođe, otvorena mogućnost specijalizacija iz oblasti neonatologije, urgentne medicine, gerontologije, psihijatrije i drugih usmjerenja, medicinskim sestrama daje zakonsko pravo da budu samostalne u obavljanju profesionalnih dužnosti (Coster, 2018).

Otežavajuća okolnost u BiH jeste nedostatak finansijskih sredstava u našoj zemlji jer je vrlo upitno da li su ustanove spremne pružiti finansijsku podršku tokom obrazovanja, da li će im biti omogućeno odsustvovanje sa posla, ali i to da li će medicinske sestre biti prepoznate u sistemu zdravstvene zaštite (da li će dobiti koeficijent i nove radne zadatke po zakonu za stečeni nivo obrazovanja). Upravo su to razlozi zbog kojih je sve manje medicinskih sestara koje su motivisane za kontinuirano obrazovanje, pa i u BiH. Relevantni podaci potkrepljuju percepciju medicinskih sestara o sestrinskoj profesiji. Rezultati ukazuju da medicinske sestre nisu zadovoljne statusom profesije u mnogim zemljama, pa i u BiH, a nezadovoljstvo se najviše odnosilo na zahtjeve zadataka i organizacionu politiku, dok je profesionalna autonomija bila povezana sa jačanjem profesionalnih organizacija (Matas, 2016). Medicinske sestre sa prethodno pomenutim završenim nivoima obrazovanja, posjeduju više znanja o organizaciji i menadžmentu, načinima istraživanja u sestrinstvu, praksi zasnovanoj na dokazima, itd. Ali, posljednjih godina vidljivo je da medicinske sestre u Bosni i Hercegovini imaju veći autoritet i autonomiju nego što je to bilo ranije, što potvrđuje relevantno istraživanje (Račić et al, 2019).

Ipak se može s pravom reći da je postignut zanemariv napredak u provođenju reforme sestrinske profesije u BiH. Dalja primjena reforme sestrinstva zahtijeva profesionalno priznanje u društvu i cjelokupnom zdravstvenom sistemu. Takođe, profesionalne sestrinske organizacije moraju preuzeti odgovornost da profesionalcu donesu inovacije identiteta. Rješavanje trenutnih prepreka poput teških radnih uslova, nedostatka klasifikacije poslova, neadekvatna novčana naknada i suzbijanje otpora prema kompetencijama medicinskih sestara, mogu potencijalno uticati na zadovoljstvo poslom, motivaciju kod medicinskih sestara, ali i kvalitet svih pruženih sestrinskih usluga.

Zaključak

U vremenima svakodnevnih promjena, neophodno je okrenuti se napretku profesije sestrinstva upravo kroz trajno učenje u programima kontinuirane edukacije i obrazovanja. U Republici Srpskoj postoji jasna namjera da se u budućnosti uporno radi na unapređenju obrazovanja medicinskih sestara, jer se sestrinstvo kao profesija sve više širi i postaje prepoznatljiva profesija. Promjena reforme sestrinstva zahtijeva profesionalno priznanje u društvu i cjelokupnom zdravstvenom sistemu. Samostalni i međuzavisni rad medicinskih sestara je u visokom interaktivnom odnosu i čini jedinstveno polje sestrinske prakse, koje mora biti tako shvaćeno i tako njegovano, da bi se održavao i razvijao profesionalni sestrinski identitet. Samim tim, može se reći da je svrha i cilj strategije obrazovanja u sestrinstvu pragmatična i vizionarska, a samo edukacijom može se doći do izvrsnosti. Takođe, neophodno je donijeti zakonsku regulativu kojom bi se regulisala ova oblast, ali i osigurala sva dodatna finansijska sredstva za promjene.

Literatura

- Coster, S., Watkins, M., Norman, IJ. (2018). What is the impact of professional nursing on patients' outcomes globally? An overview of research evidence. *IJNS*, 2:76-83.
- Direktiva 2005/36/EZ Europskog parlamenta i Vijeća. (2005). O priznavanju stručnih kvalifikacija. Dostupno na: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0036&from=HR>.
- Direktiva 2013/55/EU Europskog parlamenta i Vijeća. (2013). O izmjeni Direktive 2005/36/EZ o priznavanju stručnih kvalifikacija i Uredbe (EU) br. 1024/2012 o administrativnoj suradnji putem Informacijskog sustava unutarnjeg tržišta („Uredba IMI“). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0055&from=HR>.
- International Council of Nurses. (2002). Definition of Nursing (short version); Dostupno na: <http://www.icn.ch/who-we-are/icn-definition-of-nursing/>. Pristupljeno: 27. 8. 2022.
- Kicic, M. (2014). E-health – the advisory role of nurses. *Acta Med Croatica*, 68:65-9.
- Kucurski, Lj., Pavlović, J., Savić, Lj., Savić, M., Hadživuković, N. (2022). Stavovi zdravstvenih radnika o akademskom obrazovanju medicinskih sestara u Bosni i Hercegovini. *Zdravstvena zaštita*, 51(2): 72-85.

- Matas, NS. (2016). Očekivanja medicinskih sestara/tehničara tijekom studiranja u odnosu na status nakon zapošljavanja. Diplomski rad. Sveučilišni odjel zdravstvenih studija, Sveučilište u Splitu: Split.
- Račić, M., Pavlović, J., Ivković, N., Hadživuković, N. (2019). Perceptions, attitudes and expectation of baccalaureate nurses toward position of nursing in Bosnia and Herzegovina. Journal: The International Journal of Health Planning and Management, 1–13.
- Skela, S. (2014). Future Development Trends in Nursing. Nursing Journal, 1(1):18-25.
- Šepec, S. (2011). Kompetencije medicinskih sestara opće zdravstvene njege. Zagreb: Hrvatska komora medicinskih sestara; Dostupno na:http://www.hkms.hr/data/1316431477_292_mala_kompetencije_18062011_kompletno.pdf.

EDUCATION OF NURSES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Jelena Pavlović¹, Natalija Hadživuković¹, Srđan Živanović¹, Ljubiša Kucurski², Olivera Kalajdžić¹, Ranka Perućica¹

¹Faculty of Medicine Foca, University of East Sarajevo, Studentska 5, Bosnia and Herzegovina

²State College School of Medicine Prijedor, Prijedor, Bosnia and Herzegovina

Abstract: *In times of daily changes, it is necessary to turn to the progress of the nursing profession precisely through permanent learning in programs of continuous education and training. The World Health Organization indicates the importance of investing in the education of nurses, and strengthening and recognizing the nursing role in the health system. The aim of the paper is to describe the importance of nursing education in Bosnia and Herzegovina. Modern nursing requires education as a priority in the professional life of a nurse. The success of a nurse depends not only on her humanity and ability to master modern technology, but also on permanent/continuous education primarily through formal education. Knowledge of the modern conception of nursing work gives nurses the opportunity to apply the latest models of health care to the achievements of medicine. That is why elements that define health care as an activity in the health care system are needed: the scope of work, work methods, standards, criteria and norms, which all together lead to the improvement of the quality of health care, and can only be learned during education. Modern nursing favors education as a priority in the professional life of nurses. Based on all the mentioned facts, it can be said that the higher education of nurses is a priority all over the world, including in Bosnia and Herzegovina. Nurses occupy a key place in the provision of health care and have the potential to significantly contribute to the improvement of the health system of the population of Bosnia and Herzegovina. The responsibility of future nurses and technicians in their future professional work is great, especially due to the fact that the health care activity in the world is developing, so that the person and health are placed at the center of all nursing activities instead of illness.*

Key words: *nurses, education, health care, quality services*